

УДК 821.112.2-311.4(494)»201»К.Флореску

ЗМІНА ПОКОЛІННЕВОЇ СВІДОМОСТІ У СІМЕЙНОМУ РОМАНІ «ЯКОБ ВИРІШУЄ ЛЮБИТИ» КАТАЛІН ФЛОРЕСКУ

Софія ВАРЕЦЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра світової літератури,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
e-mail: sofia.varetska@gmail.com*

Досліджено специфіку сімейної хроніки, визначним критерієм якої є не загальноприйнята модель сім'ї як певного сакрального простору, який вберігає членів родини від руйнівних зовнішніх впливів. Акцент зроблено на просторі сім'ї, династії, де родинні стосунки вибудовуються не на любові й взаємоповазі, а на приниженні менших й слабших, на силі й диктатурі, на зневазі людської гідності. Особливу увагу звернено на зміну поколінневої свідомості. Адже в сімейних романах акцентовано на взаємовідношеннях і взаємовпливах поміж різними поколіннями, оскільки представники різних генерацій мають доволі часто розбіжні ціннісні орієнтири, відрізняються способом мислення й духовним досвідом. Наголошено, що старші представники родини з огляду на свій вік є більш терплячими й виваженими в стосунках із онуками, а також наділені життєвою мудрістю, що постає міцним фундаментом для взаєморозуміння й любові.

Ключові слова: «Якоб вирішує любити», Каталін Флореску, сімейна хроніка, сімейний роман, генерація, покоління, свідомість.

Усю історію людства можна розглядати як зміну поколінь. І власне ідею покоління віддавна досліджують різні вчені й вона становить важливу культурну категорію у сучасній свідомості. Як зазначила українська літературознавець Тамара Гундорова: «Покоління виступає індикатором соціально-політичних і культурних процесів, воно радикалізує свідомість, увиразнює роль маргінальних спільнот, стає полем зіткнення високої та масової культур. Покоління важливе також як чинник корекції культурної еволюції» [1]. Зміна поколінь відіграє вагомий роль у творенні сімейної історії, адже найміцнішим постає зв'язок саме поміж різними поколіннями, коли старші родичі усвідомлюють важливість передачі досвіду молодшим й не лише. У суспільстві культивується загальноприйняте розуміння сім'ї як певного сакрального простору, який уберігає членів родини від руйнівних зовнішніх впливів, проте саме така модель не завжди наявна в житті й у літературі. Доволі часто можна спостерігати протилежну модель, а саме простір сім'ї, династії, де родинні стосунки вибудовуються не на любові й взаємоповазі, а на приниженні менших й слабших, на силі й диктатурі, на зневазі людської гідності. Саме таку сімейну хроніку кількох поколінь створив Каталін Флореску, сучасний німецькомовний письменник, що проживає у Швейцарії, проте

народжений у Румунії. Він народився й виріс у румунському місті Тімішоарі, за часів правління одного з найжорстокіших диктаторів на пострадянському просторі – Ніколае Чаушеску. Мати письменника скрипалька, а батько – інженер, у 1976 році вони поїхали на деякий час до Італії, а потім до Америки, а у 1982 році уся сім'я назавжди покинула Румунію у статусі біженців й переїхала до Цюриха, Швейцарія. Перебування змалечку під незмінним тиском диктатури призвело до постійних поневірянь й пошуків нової батьківщини, нового дому, в такій атмосфері й сформувалася свідомість та ідентичність К. Флореску, це й постане його основними тематичними стрижнями творчості.

Такий мультикультурний синтез походження письменника продукує його неймовірно насичене письмо. Авторська позиція – це перебування поміж мовами й культурами, це існування на межі, це погляд чужого, це погляд не з середини, а з певної відстані, що дає змогу проводити аналогії й порівняння. За освітою К. Флореску психолог і ще донедавна він активно провадив лікарську практику. Власне його професія, за словами автора, – це збирання історій, а вже перші історії він почав записувати з 18 років. На сьогодні К. Флореску є автором шести романів.

Роман «Якоб вирішує любити» – це сімейна сага, чи як зазначила літературознавець Ганна Улюра «магічно-реалістичний сімейний роман» [4], події в якому розпочинаються з 30-літньої війни XVII століття у Лотарингії й тривають упродовж трьох століть до 1950-х років повоєнної комуністичної Румунії. Це родинний епос про постійну боротьбу за життя, за власну ділянку землі, за продовження й збереження роду, за родинний дім, це зображення людських можливостей у пошуках щастя, кохання, дружби, а також утечі, зради, й попри це вміння прощати й любити, незважаючи ні на що. У центрі постає родина Обертинів, а головним персонажем виступає Якоб Обертин, який походить зі швабського села Грозенау в румунському Банаті, таким способом письменник уже не вперше повернувся до своєї географічної батьківщини. Крізь призму життя останнього нащадка Обертинів перед нами постає велике полотно життя попередніх поколінь цієї родини упродовж 300 років. А також перед нами розгортається історія тогочасного суспільства й на тлі окремої сім'ї змальовано хід Великої світової історії.

«Соціальні потрясіння, які потягли за собою зміни у відношенні людини до світу й до самої себе, знову поставили перед літературою проблему окремого людського життя, захопленого ламанням традицій, але в силу своєї природи включеного в родинний простір» [3]. Життєпис малого Якоба, сина Якоба старшого, в часі триває з кінця 1920-х і до початку 1950-х років. Наприкінці XVIII століття його пращури в пошуках кращого життя вирушили в далеку й складну дорогу з Лотарингії до Банату, отож, відбувається геокультурна міграція. Там вони сподівалися отримати нову землю, де змогли б збудувати власний дім, таким способом перед нами постає живий, насичений й неспокійний образ сільського світу з його здобутками й розчаруваннями. Автор продемонстрував здатність громади до асиміляції, заради створення нової давно омріяної домівки люди пристосовуються і до поганих кліматичних умов, і до жорстокості з боку влади, яка не охоче приймає чужаків. Якоб змалку спостерігав за лютою боротьбою за землю, майно, владу, й тут немає винятків аж до неодноразової зради з боку власного батька.

Велика історія роду розпочинається від Каспара Обертина, з яким читач знайомиться у розпалі 30-літньої війни (1618–1648). Жорстокий, брутальний, нещадний Каспар постає одразу руйнівником: «То було мистецтво війни, і в ньому він був неперевершений. ... Пікінери наставляли свої списи ... і наставляла та коротка мить спокою, коли всі вони, змушені жити і вмирати поодиноці, дихали, немов одне тіло. Єдине тіло з обдертих, здичавілих, понівечених чоловіків, готове нищити або бути знищеним. І Каспар, перший Обертин, також обдертий, здичавілий і понівечений, був одним із них... Багато з них були вбивцями, вуличними розбійниками, мародерами. Коли не треба було боятися ворога, слід було остерігатися друга» [5, с. 65–66]. Історія про Каспара була давньою і передавалася від покоління до покоління, що з того залишилося правдою, а що вигадкою зосталося в минулому. Проте саме з цієї історії розпочинався рід Обертинів. Як зазначає Якоб, ця бувальщина «є чимось на кшталт наріжного каменя Обертинів, встановленого на трупі часів, коли людей косила чума, голод і Велика Війна» [5, с. 67].

Згідно з класифікацією М. Бахтіна, до другого типу відносять такі сімейні романи, коли в родинний світ вдирається чужорідна сила, яка здатна в майбутньому зруйнувати все, що було нажите й збудоване не одним поколінням. Саме така архітектоніка роману К. Флореску. Якоб старший з'являється в селі нізвідки, він чужак, ніхто не знає його роду й племені і він нічого особливо не розповідає про своє минуле. Він цільово приходить у село з метою посватати багату наречену Ельзу, про яку довідався з газети. Його прихід збігається з великою бурєю, яка зруйнувала заможний будинок майбутньої дружини Якоба. Він з'являється саме в той момент, коли Ельза безпомічно намагається врятувати рештки добра від пожежі внаслідок блискавки. «У липні 1924 року з такої бурі вийшов мій батько, і він ніколи не заперечував тим, що твердили, буцімто він уклав угоду з дияволом. Ані коли одружувався з матір'ю, ні коли у них народився я, ні тоді, коли він знов усе втратив» [5, с. 11]. Такий початок також не випадковий, уже з перших сторінок простежується думка, що йтиметься про боротьбу за життя, за землю, за свободу, за кохання, про боротьбу між добром і злом, між Богом і Дияволом. Отож, прихід героя в бурю одразу символізує руйнацію, проте будь-яка руйнація передбачає одночасно й народження нового. Саме так народилася нова сім'я, яка подарує в майбутньому нове життя. Ельза вимушено й одночасно з певним почуттям радості приймає для відбудови своєї господи невідомого наймита Якоба, який демонструє неабияку силу й вміння порядкувати по господарству та доглядати за землею, яка становила для селян чималу цінність. Якраз ці якості стали ключовими для Ельзи, коли вона розмірковувала про заміжжя. Під час одруження Якоб приймає прізвище своєї дружини – Обертин, що на той час було майже неможливим, та не для потужного й могутнього чоловіка, який постановив собі будь-якою ціною досягти своєї цілі. Він практично силоміць встановлює свої правила не лише у чужій господі, а й у цілому селі. Як колись свого часу прийшов на чужу господарку Каспар, так тепер вторгся Якоб старший і приніс зі своєю появою поступову руйнацію в майбутньому усієї заможної родини.

У романі активно порушено тему отчого дому – певного оберегу, сакрального місця й власного простору, який відіграє одну з найважливіших ролей у становленні роду. Починаючи від Каспара й завершуючи Якобом, це оповідь про родину, яка з покоління

в покоління важко працювала в поті й крові, щоб здобути власний кусень хліба й інше майно, проте, розпочавши рід з кривавих убивств заради будинку, з кожним новим поколінням тема отчого дому залишалася актуальною й кожне нове покоління по-своєму відстоювало право на будинок. Якщо перший Обертін – Каспар, сплутавши батьківську хату із сусідською, вбив заради будинку всю родину незнайомих людей, залишивши собі лиш дівчину, яку взяв силоміць за дружину, то Фредерик, батько Ельзи, їде освоювати нові землі й кров'ю і потом добивається успіху, проте власноруч збудований дім Фредерика Обертін згодом забирає його зять – старший Якоб, виділивши тестю куток на кухні. Під час одруження доньки Фредерик вже розумів, що настав час змін. «Він знав: коли вони повернуться, він стане гостем у власному домі. Для Обертінів настануть нові часи» [5, с. 55]. Проте й позашлюбний син Якоба від циганки Раміни – Сорело не залишився в боргу й відібрав з часом собі великий родинний будинок, викинувши при цьому старого батька й мачуху на вулицю. Землі, нажиті Фредериком Обертіним і старшим Якобом, забрала радянська влада, залишивши колись могутній родині лиш сарай для існування. Й завершується твір на тому, що уже вкотре виселених черговою владою з насиджених земель людей привозять у забуту Богом і людьми місцевість, майже непридатну через клімат для життя, проте й тут молодший Якоб знаходить у собі сили, щоб промовити до старого батька: «Я побудую нам дім на краю світу» [5, с. 383]. Отож, образ дому як довгоочікуваного захистку стає відображенням прихованих, іноді напівусвідомлених бажань здобути нарешті прихисток, й одночасно віднайти гармонію в житті.

Дослідники сімейної хроніки зазначають, що «Сімейний роман поєднує багаточисленні оповіді про життя людини в сім'ї. Характерною рисою стає наявність внутрішньосімейного конфлікту й родинних стосунків. Вирішальним фактором для всієї архітектоники жанру є характер зв'язку особистості з іншими членами сім'ї, відношення між якими... будуються за принципом руху від органічної єдності до розриву» [1]. У романі К. Флореску міжособистісні зв'язки поміж членами родини є досить химерними. Тут від самого початку немає жодної єдності. Якщо згадати засновника роду Каспара, то він силоміць взяв за дружину молоду дівчину, яка впродовж всього життя ненавиділа його за те, що вбив всю її родину й таки знайшла можливість йому помститися через двадцять років. «Каспар зачав з нею семеро дітей, з яких кілька невдовзі померло. Та через двадцять років, вагітна восьмою дитиною, що мала стати Фредериковим прадідом, вона ні з того ні з сього забила свого чоловіка, а її первісток закопав труп у ліску. Після цього вона вела господарку за допомогою старшого сина, так ніби нічого й не сталося» [5, с. 232]. Дід малого Якоба Фредерик Обертін жив у мирі й у злагоді зі своєю дружиною, яка померла молодою, господарку перейняла на себе донька Ельза й до появи старшого Якоба, попри нелюбов односельчан, сім'я Обертінів жила мирно. Старший Якоб не любив свою дружину, проте поважав її за працьовитість, а от щодо свого єдиного сина малого Якоба, названого на його ж честь, то вже сама поява на світ малюка була провісником нещастя й постійної ганьби для могутнього Якоба, адже його син, його первісток був народжений на купі гною, та ще й у присутності циган, які допомагали породіллі. «Батько ніколи не пробачив мамі, що вона ім'я Обертінів

дослівно вивалаяла у лайні. Що народила й оголилася на очах у всього світу, як дешева дівка. Ця найгірша ганьба, гірша навіть за підозру, що в Америці вона торгувала своїм тілом, тяжіла на нашій родині і призвела до того, що батько ніколи вже більше не торкнувся матері» [5, с. 126]. З того моменту дитинча виховував дід Фредерик, адже мати змушена була обирати поміж чоловіком і малюком, вона обрала сильного й міцного Якоба, хтось мав дбати про велику господарку, а єдиний родинний зв'язок тепер був поміж внуком і дідом, який змалечку вчив малого усіляким премудростям.

У сімейних романах особливу увагу надають взаємовідносинам й взаємовпливам поміж різними поколіннями, адже представники різних генерацій мають доволі часто розбіжні ціннісні орієнтири, відрізняються способом мислення й духовним досвідом. Старші представники родини з огляду на свій вік є більш терплячими й виваженими в стосунках із онуками, а також наділені життєвою мудрістю, що постає міцним фундаментом для взаєморозуміння й любові. «Особливе смислове навантаження в сімейному романі мають взаємовпливи представників різних поколінь. Сім'я може стати як стримуючою, так і чужорідною людині силою. Зашкарублість штучно підтримуваних традицій нерідко позбавляє сім'ю необхідної для виживання динаміки самовідтворення, що стає причиною її виродження» [3]. Власне дід Фредерик був для Якоба втіленням усієї родинної любові, поколіннява різниця лише дужче зблизила між собою малого й старого, а також вони обидва були по-своєму невіддільні великому Якобові.

Ріс хлопчик дуже кволим і хворобливим лише циганка Раміна, практично його друга мати, могла виходити таке мляве й анемічне дитя завдяки своїм знахарським знанням. Малий Якоб зі самого малечку отримував з боку батька лиш прокльони й нелюбов, той неодноразово промовляв, що це не його сім'я, бо син був повною протилежністю могутньому й кремезному Якобові. «“Слабак. Зовсім на мене не подібний. Може бути від кого завгодно. І з ким ви цього разу злигалися?” – спитав він маму» [5, с. 125]. Отож, родинні стосунки побудовані тут так, що головний герой роману малий Якоб росте в родині, де роль батька й матері виконує дід, він не мав би вижити ще від народження, оскільки народився невиношеним й анемічним, проте за повір'ям румунів й зі слів Фредерика Обертину, лайно – це символ щастя, тож хлопчик мав бути щасливим, незважаючи на жодні перипетії долі. Він ріс попри нелюбов батька, й попри хвороби, й попри усілякі життєві перепони, що неодноразово траплялися йому в житті. Можна зазначити, що в нього було все, окрім справжньої любові, цю любов від отримував лише з боку діда та своєї «другої» мами, циганки Раміни. Варто зазначити, що вже юнаком Якоб зазнав справжнього кохання, яке зародилося у нього до дівчини Катіци, за походженням сербки. Це були чисті, щирі й незаплямовані стосунки поміж молодими людьми та з приходом радянської влади настали страхітливі часи й Катіца потрапила в жорно Великої історії, яке нещадно перемолولو молоде життя. Її разом із родиною розстріляли росіяни. Отож, здолавши складний життєвий шлях, Якоб приходять до Великої любові, він усвідомлює, що лише Велика всепрощаюча Любов здатна подолати увесь бруд й життєву несправедливість.

Не дарма К. Флореску за освітою психолог, він зумів надати своїм героям неоднозначну характеристику, тобто він не прагне створити винятково позитивного

чи винятково негативного персонажа, його дійові особи є живими й змінними, кожен із них, залежно від обставин, керується іноді розумом, а іноді емоціями. І навіть старший Якоб, який все ж викликає спершу заперечливі почуття, притягує до себе своєю силою, кремезністю, роботящістю, витривалістю, надмірною любов'ю до землі, вмінням швидко прийняти важливе рішення. Й одночасно його диктаторський тон не лише з рідними, а й з іншими людьми, відверта нелюбов до сина, й неповага до старого Фредерика, а також з часом натуральне хамство до власної дружини часто переважають ваги негативної рецепції у читача. А все ж він був батьком, нехай нелюблячим й жорстоким, проте батьком. Якоб, переховуючись кілька років на чужині від радянської влади, дійшов до думки, що йому бракує цього чоловіка. «Мені бракувало батька, як невід'ємної частки мого життя, яку неможливо безкарно видалити. Я не тужив за його непередбачуваною вдачею, яка лякала мене більше ніж його стусани. Однак мені бракувало його сили, тієї непохитної певності себе, якою мені теж хотілося володіти. Яка спонукала його навіть у найбезвихідніших ситуаціях знаходити вихід. Наприклад, видати мене». [5, с. 304]. Заради власного порятунку батько видав таємницю свого сина, а саме його переховування від трудового табору після війни, радянській владі, внаслідок чого сина з батьком вивозять разом з іншими на освоєння нових земель. Це була вже друга зрада батька в житті малого Якоба, проте герой все ж знаходить у собі те почуття Великої любові й вчиться пробачати навіть найгірші людські вчинки.

Зазвичай у сімейній хроніці змальовано процес взаємовідносин окремої особистості в мікросвіті сім'ї, а також побут цієї сім'ї вплетений у макрожиття соціуму. Тут змальовано драму становлення певної особистості, яка прагне відстояти свою волю, унікальність, свободу, воліє виділитися з того середовища, в якому зростала, з часом, набравшись сили й досвіду, хоче змінити владу встановленого порядку, а далі, пройшовши складний шлях буття, прагне примиритися з минулим чи сьогоднішнім й усвідомлено прийняти його закони. К. Флореску майстерно описав брутальне й жорстоке століття й надскладне життя селян, зміну диктатури, як нескінченні депортації призводять до постійних пошуків дому. Детальний опис буття кількох поколінь демонструє перебіг Великої історії крізь життя пересічної людини, досить часто руйнуючи й калічачи не одну людську долю. Складні історичні й економічні тогочасні умови існування відбиваються і на сім'ї, де немає найважливішого, а саме родинної любові й взаємоповаги поміж родичами. Здавалося б, що, опинившись у такій ситуації, людина не змогла б вижити, проте це не про Якоба. Він знову й знову знаходить у собі надлюдські сили й надію в цьому безнадійному світі, він зумів зберегти себе й головні цінності свого роду. Як зазначила Г. Улюра: «Коли всі методи гвалту Історії над людиною вичерпано – тоді настає час любити» [4]. А тому тема любові – Божої всепрощаючої любові, є провідною у творі, лише здатність любити може протистояти жорстокості світу. Автор не ставить останню крапку й залишає простір для майбутнього, що теж символізує певну віру в відродження роду Обертинів й співвідноситься з біблійною алюзією, апокриф про Якова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алламуратова А. Ж. К вопросу о жанре семейного Романа / Алламуратова Айсанем, Алламуратова Гульсанем // Молодой ученый. – 2014. – №4. – С. 1187–1189.
2. Гундорова Т. Постколоніальний роман генераційної травми та постколоніальне читання на Сході Європи [Електронний ресурс] / Гундорова Тамара. – Режим доступу : <http://uamoderna.com/md/hundorova-postkolonial-novel-generational-trauma>
3. Симонова Л. А. Трилогія Э. Базена «Семья Резо» в контексте французского семейного романа : дисс. по гуманитарным наукам [Электронный ресурс] / Симонова Лариса. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/trilogiya-e-bazena-semya-rezo-v-kontekste-frantsuzskogo-semeynogo-romana#ixzz4nHhcseIn>
4. Улюра Г. Походження родини і приватної власності (Каталін Доріан Флореску «Якоб вирішує любити») [Електронний ресурс] / Улюра Ганна. – Режим доступу : <http://www.books-xxi.com.ua/reviews/pohodzhennya-rodini-i-privatnoi-vlasnosti-katalin-dorian-floresku-yakob-virishue-lyubiti-ganna-ulyura>
5. Флореску К. Якоб вирішує любити. Роман / Флореску Каталін Доріан; пер. з нім. Юрка Прохаська. – Чернівці : Книги-XXI, 2016. – 384 с.

*Стаття: надійшла до редакції 28.03.2017
прийнята до друку 11.04.2017*

**THE SHIFT IN THE GENERATIONAL CONSCIOUSNESS
IN CATALIN DORIAN FLORESCU'S FAMILY EPIC
«JACOB DECIDES TO LOVE»**

Sofiya VARETSKA

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of World literature,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: sofia.varetska@gmail.com*

Taking a novel «Jacob Decides to Love» by Catalin Dorian Florescu, the paper analyzes the distinctive, illuminative and dramatic features of a family chronicle. It is posited that the main criterion of the family is not the generally accepted model of the family as a certain sacred space that preserves family members from destructive external influences. The main emphasis is placed on a space of family and dynasty, where family relationships are based not on love and mutual respect, but on the humiliation of the smallest and the weakest, on the strength and dictatorship, on the neglect of human dignity.

The novel «Jacob decides to love» is a family epic where the events span from the early 17th century's Thirty Years' War in Lorraine to the first half of the 20th century in the postwar communist Romania. It is a family epic about a constant struggle for life, for its own land plot, for the continuation and preservation of the family and for home. It is a picture of human possibilities in one's pursuit of happiness, love and friendship, as well as it becomes a picture of escape and betrayal, and finally – despite everything – it embodies the ability to forgive and love.

The family of Obertins is in the center of the novel, where the main character, Jacob Obertin, originates from the Swabian village of Grozenau in the Romanian Banat. Here the

writer returns to his homeland – Romania. Through the prism of the life of the last descendant of Obertin, great canvas of previous family's generations during 300 years of their life is presented. The history of the contemporary society unfolds, as the course of the Great World History is depicted on the background of a separate family.

A particular attention in the article is drawn to the shift of the generational consciousness. In a family novel, the relationship and mutual interactions between different generations are emphasized, since the representatives of different generations have predominantly divergent values, different ways of thinking and spiritual experience. It is noted that the older members of the family are more patient and more abstinent in their relations with grandchildren, and are also endowed with vital wisdom, which is a solid foundation for mutual understanding and love. The family chronicle foregrounds the process of the relationships of the individual in the microcosm of the family, whereas the everyday life of this family is interwoven with the macrolife of a society.

Florescu skillfully describes the brutal and cruel century, the difficult life of the peasants, the change of dictatorship, the endless deportations, all leading to constant house seeing. A detailed description of the existence of several generations demonstrates the course of the Great History through the lives of ordinary human, often destroying and crippling humans' destinies. It would seem that, being in such a situation, a person would not be able to survive, but it is not about Jakob. Again and again, he finds a superhuman strength and hope in this hopeless world; he has managed to preserve himself and the main values of his family. Therefore, the theme of love – God's love – is the leading thread in the work, since only the ability to love can resist the cruelty of the world.

Keywords: «Jacob Decides to Love», Catalin Dorian Florescu, family chronicle, family epic, generation, consciousness.